

ДЖЕРЕЛОЗНАВЧІ ТА ІСТОРІОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

УДК 94(477)«134/1648»:930(477)(092) Грушевський М.

Діптан Ірина,

кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України

Полтавського національного педагогічного університету

імені В. Г. Короленка

kafedra_pdp@ukr.net

ORCID: 0000-0001-5493-9046

ЛЮБЛІНСЬКА УНІЯ 1569 РОКУ: ВІЗІЯ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО (частина 1)

У статті на основі розгляду відповідних праць М. Грушевського висвітлюються його погляди на вузлові питання теми, як-то: польсько-литовський унійний процес упродовж 80-х років XIV – 60-х років XVII століть; причини укладення Люблінської унії, сутність її та наслідки сеймових ухвал для українства. Подається інтерпретація оціночних суджень М. Грушевського в публікаціях низки сучасних українських дослідників, а також власні міркування на означені проблеми в порівнянні з висновками М. Грушевського.

Ключові слова: Михайло Грушевський, Люблінська унія 1569 року, Велике князівство Литовське, Польська Корона, Річ Посполита, Україна-Русь.

«...сойм, що своїми постановами так глибоко вирив своє ім'я на скрижалях нашої історії, – сойм, що в кількох парламентарних засіданнях dokonував того, чого не могли dokonати криваві довгі війни й столітні дипломатичні торги й штуки, що потягом пера рішав долю країв і витикав їм на цілі століття нову дорогу...» [8, с. 414].

У 1910 році Михайло Грушевський опублікував у Літературно-науковому віснику статтю «Похорони унії» (написана до 500-ліття Грюнвальдської битви). У ній учений, полемізуючи з польськими політиками початку XX століття, висловлює низку оціночних суджень як стосовно самої Люблінської унії 1569 року, так і ймовірних перспектив українсько-білорусько-литовсько-польського союзу [10, с. 148].

«Стара унія, – вважає історик, – ... була сама по собі дуже доброю політичною комбінацією і могла б принести багато доброго і Польщі, і союзним з нею народам...» [10, с. 142]. Далі, аргументуючи мовлене, вчений указує на першопричини її незреалізованості: «Польща могла стати осередком і гегемоном величезної системи політичної, незвичайно важної для її членів, цінної принципами федералізму – коли б вони були справді положені в її основу, і багатою різнородністю культурного і національного змісту – коли б тільки йому була дана свобода життя і розвою» [10, с. 142]. Тобто, М. Грушевський, не заперечуючи самої ідеї державної єдності польсько-литовсько-руської, геополітично обумовленої та перспективної, одразу ж стверджує про приреченість унії із огляду на справжні наміри її фундаторів і провідників.

Думки, концептуальні положення, сформульовані дослідником у розгляді польсько-литовського унійного процесу 80-х років XIV – 60-х років XVI століть, до якого були залучені руські землі, не втрачають своєї значимості. І не лише академічної, а й певною мірою політичної, якщо розглядати проблему в загальному контексті українсько-польських взаємин упродовж століть і за новітньої доби. Адже з'ясування витоків непорозуміння і взаємних образ, витлумачення подій як у контексті тогочасних процесів і реалій, так і наслідків, є вельми важливим для сприйняття уроків

© І. Діптан

історії та справді доброго співжиття і співпраці народів, чії долі так тісно перепліталися в минулому.

Предметом нашого дослідження є Люблінська унія 1569 року в оцінці Михайла Грушевського. Мета доробку полягає в тому, щоби, на основі вивчення відповідних праць ученого, подати бачення ним наріжних аспектів теми, як-то: причини укладення Люблінської унії; сутність її, наслідки сеймових ухвал для українства. Задля досягнення мети маємо зреалізувати такі завдання: по-перше, розкрити (за М. Грушевським) статус українських земель під владою Литви та Польщі впродовж XIV – першої половини XVI ст.; по-друге, розкрити закономірність унійного процесу, котрий, започаткований Кревською угодою 1385 року, завершився з'явою на мапі Європи Речі Посполитої; по-третє, з'ясувати, чим, на гадку дослідника, була викликана толерантно-поступлива, стосовно домагань Корони, позиція руського шляхетства, князів-магнатів; по-четверте, проаналізувати висновки історика, його аргументацію щодо неоднозначних – позитивних і негативних, безпосередніх і опосередкованих, близьких і віддалених – наслідків Люблінського сейму 1569 року для соціально-економічного, етнонаціонального, релігійно-духовного, загалом культурного розвитку українського народу.

Джерельне підґрунтя розвідки складають праці М. Грушевського: четвертий том «Історії України-Руси» [8], синтетичні виклади [7] і [9], низка статей [5], [6], [10], [11], [12] і [13].

Хоча дана тема не була предметом спеціального розгляду, все ж погляди М. Грушевського на Люблінську унію 1569 року епізодично висвітлювалися в монографіях Н. Яковенко [21], [22], [23] і С. Плохія [15]; в статтях Н. Білоус [1], Т. Гошко [3] і [4]; Зашкільняка Л. [14], Тельвака В. [17], Н. Шевченко [18]; Н. Яковенко [19] і [20]; І. Ярмошика [24] і [25]. У підстрочних посиланнях ми подаємо інтерпретацію суджень ученого в публікаціях названих авторів а також їхні власні міркування на окремі аспекти унії в порівнянні з висновками М. Грушевського¹.

¹ Аналіз праць означених авторів здійснено після написання основного тексту власної статті.

На переконання Н. Яковенко «Історія України-Руси» «... є ідеальним об'єктом деконструкції, у тому числі – й виявлення засобів та мотивування іншування «чужих». З одного боку, Михайло Грушевський у вступних до окремих томів та в проміжних висновках чітко декларує свою позицію, а з іншого – оперуючи безмежною масою подієвого матеріалу, він мимоволі перестає контролювати стилістику тексту. Відтак, нагромаджуються характерні лексичні штампи, і власне їх специфіка та повторюваність дозволяє зауважити те, чого сам автор «не програмував» [20, с. 91-92]. Високо поцінуючи непорівнянну за фаховою ерудицією «Історію України-Руси» М. Грушевського, Н. Яковенко стверджує: «... текст його magnum opus зайвий раз доводить, що не ми пануємо над біжучими тенденціями історіописання, а таки вони над нами» [20, с. 90]. Вчена має на увазі поєднання у викладі двох мало сумісних парадигм історії: романтичної ідеї неповторного духу власної нації та позитивістської «релігії прогресу» – «... з акцентом на еволюційному поступі й природничо-географічній детермінованості (а в українському випадку – ще й... ідею провідної ролі в історії «народної маси»)» [20, с. 91]. Н. Яковенко переконана, «... що Грушевському не вдалося дотриматися задекларованого... «неперестанного скептицизму». Утім, він і не міг цього досягнути, бо, як і всякий «національний» історик, наперед «знав» кого належить поставити по той бік бар'єру як «зовнішнього ворога». Чотири фактори (українська фольклорна та історіографічна традиція, генетична залежність від російської історіографії, слов'янофільський сегмент та біжучі польсько-українські конфлікти галицького сьогодення) сприяли тому, що роль «ворога №1» в його синтезі було доручено грати полякам. На роль «ворога №2» добрий християнин призначив людей Орієнту... А ось із ворогом №3 не склалося...» [20, с. 103].

Л. Залізник закидає «батькам-засновникам» української ідеї (з-поміж них – і М. Грушевському) першість у конструюванні образів ворогів і суперників українства (стереотип Польщі «як головного ворога» української незалежності, носія «ворожих західних цінностей і католицтва») [14, с. 96]. Вчений заперечує «... формулювання з явно негативною конотацією на зразок «захоплення українських земель шляхетською Польщею», «національний гніт і покатоличення православного населення тощо» [14, с. 72]. Історик не погоджується з тим, «... що обов'язком національного історика є відстоювання виключно рації української сторони у минулому. Наукові засади історичного дослідження в таких випадках відходять на другий, а то й на третій план» [14, с. 74]. Л. Залізник підтримує версію національної історії, запропоновану Н. Яковенко: «розуміння тогочасної свідомості є ключем для пояснення більшості історичних явищ...» [14, с. 76]. Згідно з такою версією «... образ Польщі виступає не як ворожий, а рівноправний елемент тогочасного політичного мислення з його одночасними вигодами й обмеженнями» [14, с. 76]. На глибоке переконання Л. Залізника «Українському канону не вистачає цивілізаційного підґрунтя національної історії, тобто зосередження на світоглядних взірцях кожної епохи та їх відтворенні в свідомості різних груп українського соціуму» [14, с. 77].

Вагоме місце у новітньому грушевськознавстві посідає монографія С. Плохія [15] про «те, як Михайло Грушевський писав історію, і те, як він її творив» [15, с. 9]. Згідно з автором, новизна наративу вченого – в періодизації національної історії, в уявленні ролі державного чинника, як головного критерія до цієї періодизації: «княжа доба», «переходова доба» (литовсько-польська), «народня» (козацька) доба, «доба українського національного відродження» [15, с. 184-185]. С. Плохій наголошує, що, попри еволюцію поглядів на «переходовий період» (литовсько-польську добу), «... негативна оцінка Грушевським польського чинника залишилася однією з головних прикмет його загальної інтерпретації українського минулого» [15, с. 191]. Учений пояснює це тим, що, «... утверджуючи українську історичну парадигму...», М. Грушевський відповідав на виклики російського і польського

Четвертий том фундаментального історичного нарративу М. Грушевського хронологічно охоплює XIV-XVI віки, змістовно – відносини політичні. На думку вченого суспільна, економічна й культурна еволюція українського життя в цей період відбувається під впливом політичних чинників, а саме: «... під посереднім (за часи литовської зверхності) і безпосереднім (під польським пануванням) впливом Польщі» [8, с. 4]. Визначальними, з далекосяжними наслідками, на шляху «... ломання й нагинання під польський ранжир історично вироблених форм українських...» [8, с. 4] були унії між Польщею та Литвою. З-поміж них найповажніші – Кревська 1385 року, котра започаткувала творення Польсько-Литовської держави і запрограмувала кінець Литовсько-Руської, і Люблінська 1569 року, з якою постала Річ Посполита, котра «... вкінці збирала, майже вповні без виїмків [...] українські землі під свою владу...» [8, с. 4]. Відтак, щоби належним чином розкрити погляди М. Грушевського на роль Люблінського союзу в долі українства, подамо змалювання вченим передісторії (понад два століття) польсько-литовського протистояння/порозуміння в процесі підпорядкування/колонізації українських земель.

М. Грушевський перший із п'яти розділів четвертого тому означив як «Окупація українських земель Литвою й Польщею». Вважаємо, що в тлумаченні вченого цей термін – амбівалентний. Розглядаючи політику Гедиміна та його наступників стосовно руських земель, історик указує на слабку її інтенсивність через екстенсивність (масштабність), слабкість державної організації Литви і необхідність перманентної відсічі німецьким рицарям на північних кордонах. Небачене, за мінімальних затрат, територіальне зростання Князівства історик пояснює тим, «... що... українські землі переходили під литовську зверхність або добровільно, або що найменше – при пасивності людности» [8, с. 94], позаяк політичні інституції в них або ж зникли, або ж ледь животіли й спільнота мусила б самооборонятися. «Зверхник же сих земель – Татарська орда була в таких

нарративів. У протистоянні з російським «... головним завданням історика було розмежувати минуле та сформулювати українську заявку на право власності щодо багатьох важливих епізодів імперського історичного нарративу. У випадку з Польщею завданням було не так представити українську історію особливим процесом, ... (це вже зробили попередники), як дати українській національній еліті відчуття рівності у стосунках з історично панівним і культурно набагато вестернізованішим сусідом, який виривався далеко вперед на шляху націєтворення» [15, с. 191].

В. Тельвак, розмірковуючи над ставленням М. Грушевського до проблеми «Росія-Захід», відзначає «... значну емоційність його історіософського та історіографічного дискурсів, що загалом була невласлива вченому... Ця емоційність виникала тоді, коли суто наукове питання дослідник переводив в аксіологічну площину «свій-чужий» [17, с. 192]. На думку В. Тельвака, судження Л. Зашкільняка та С. Плохія про слов'янофільські симпатії М. Грушевського, Н. Яковенко – про «російську мисленеву традицію» в руслі якої еволюціонувала творчість вченого, «... потребують доповнень, адже у вічі впадає не стільки антизахідництво, скільки... амбівалентність його ставлення до Заходу» [17, с. 189]. Таким же амбівалентним «... постає й образ Росії» [17, с. 189]. Амбівалентність суджень В. Тельвака пояснює тим, що проблему «Росія-Захід» М. Грушевський «... розглядав ніби з двох часових перспектив – тривалого історичного періоду співжиття українців зі своїми західними та східними сусідами, а також з погляду власного життєвого досвіду, у першу чергу з врахуванням бурхливих подій кінця XIX – перших десятиліть XX ст. на європейському континенті» [17, с. 192].

Т. Гошко стверджує, що згідно зі схемою М. Грушевського, «... який намагався обґрунтувати права українців на власну державу», «всякі державні утворення, в межах яких жили ті, хто потім назве себе українцями, розглядалися українською національною історіографією як чужі, ворожі не тільки щодо українського націєтворчого процесу, але і щодо культурного розвитку українців. Таким чином, на давні історичні епохи накладалося бачення суспільних процесів значно пізнішого часу» [4, с. 29-30]. Авторка, щедро посилаючись у своїх статтях на праці Н. Яковенко, підтримує засадниче положення вченої про ненауковість автоматичного ототожнення середньовічних і ранньомодерних державних організмів із державами новітньої доби, бо це «... породжує «загарбників» там, де людям минулого й на думку не спало б їх шукати» [4, с. 30]. Т. Гошко, цитуючи окремі оціночні судження М. Грушевського стосовно литовської та польської зверхності (томи I, III і IV «Історії України-Руси»), підсумовує, що його негативна «... оцінка стала домінуючою в українському історичному дискурсі на довгі роки» [4, с. 30]. Визнаючи, що такий підхід М. Грушевського та його послідовників був історично обумовленим («козацький міф» на противагу «ягеллонському міфів»), авторка подивовується його живучості [4, с. 31-32]. В своїй аргументації вона звертається до публікацій Н. Яковенко, С. Плохія, Л. Залізняка, В. Тельвака (принагідно зауважимо, що ми теж подаємо виїмки зі статей і монографій названих авторів через наше власне безпосереднє прочитання та осмислення).

Н. Білоус у своїй дуже змістовній, ґрунтовній історіографічній розвідці два абзаци приділяє оцінці М. Грушевським Люблінської унії. Передусім історикина зазначає, що вчений перейняв і розвинув полонофільські погляди свого вчителя В. Антоновича; до того ж на висновки вченого «... вплинули такі фактори, як загострення українсько-польського протистояння у Львові (місті, де написана більша частина «Історії України-Руси»), панування у польській неоромантичній історіографії зламу XIX-XX ст. неприйнятної для українців ідеї відродження Польщі в «історичних кордонах», поширення серед української інтелігенції слов'янофільських настроїв» [1, с. 76]. З огляду на свою антипольську позицію «... М. Грушевський дає цій події [Люблінську 1569 р.] крайню ніщівну оцінку...» [1, с. 67]. Н. Шевченко на М. Грушевського посилається лише один раз, а стосовно проблематики Люблінської унії головню подає аналіз відповідних праць Н. Яковенко.

розстрою, що не могла поставити перепони литовській окупації» [8, с. 95]. Понад те, «... перспектива увільнення від татарських мішань і непорядків... могла служити... захоотою до переходу під управу литовських князів» [8, с. 99]. Кінцево, «... українські землі... без воєн і боротьби, тихо і непомітно ...» [7, с. 136], «... за винятком західної окраїни захопленої Польщею й Угорщиною...» [11, с. 218] були прилучені до Литви.

«Пасивно-добровільний» характер визнання руською людністю її зверхності трансформувалася в особливу конструкцію Литви як політичної та культурної спадкоємиці Київської Русі, держави трьох народів – українського, білоруського, литовського. Це знаходило свій вияв у тому, що: 1) «... литовська зверхність не мала... характер етнографічно-чужий. В. кн. Литовське й литовська княжа династія в середині XIV в. литовськими були більше з імені тільки» [8, с. 95] (історик мовить про пошлюблення і православність литовських можновладців); 2) «при кінці XIV в. властиві литовські провінції не творили й п'ятої часті держави: слов'янська стихія (білоруська й українська) заливала литовську, що давно перестала бути властивою підставою держави»; 3) «литовський елемент дуже значно підпав уже руській культурі» [8, с. 96]; нащадки Гедиміна «... намагалися цілком злитися з місцевим життям, місцевими українськими народностями й культурою, і дійсно зливаються» [11, с. 285]; (див.: [12, с. 316]); 4) «Руська віра» ширилася між верхніми верствами Литви»; 5) «норми... права... були перейняті в. кн. Литовським від Русі. Приватне й карне право... оперлося також на руськім... Руська мова стала урядовою й культурною мовою[...] навіть у чисто-литовських землях...» [8, с. 97] (див.: [12, с. 316]). Володарі «...литовські дивилися на себе як на спадкоємців давньої Руської держави» і тому раніше від Московії задекларували «... своє переконання, що всі «руські землі» мають до них належати» [8, с. 98]. Кінцево «окупація» руських земель Литвою насправді була не завоюванням, а збиранням, аналогічно тому «... як збирали колись розсипані часті Київської держави її провідники X-XII в.» [8, с. 98]. «Легкість» приєднання руських земель була наслідком толерантності литовських політиків, що керувалися принципом: «ми старини не рушаєм, а новини не уводим». «Консерватизм сей..., був... не тільки політичною тактикою, – переконаний М. Грушевський, – а й неминучим впливом внутрішньої культурної слабости в. кн. Литовського, браку власних, національних скристалізованих форм державного й суспільного життя...» [8, с. 99]. Найсуттєвіше полягало в тому, що віленський уряд не справляв «... особливо ошутительного впливу на життя земель, живших... почти вове самостоятельною жизнью под управлением своих князей» [9, с. 105]. Історик не відкидає можливості «... відродження або продовження, з деякими змінами...» на придбаних руських землях «...старого земського ладу, з посиленням аристократичним землевласницьким характером, з оновленою українською культурою...» [11, с. 285]. Понад те, Велике князівство Литовське мало «... все шанси превратиться в отдельные государства, почти не связанные ничем между собою...» [9, с. 106]. Цього не сталося і подальша державна еволюція Литви відбувалася в рамках Речі Посполитої².

Отож, у останній чверті XIVст. більша частина земель колишнього Галицько-Волинського князівства потрапила до складу Литви. Проте її володарі могли «... захоплювати тільки те, що легко давалося...» [7, с. 137], а тому «Галичина, поставлена між двома вогнями – Польщею й Угорщиною – ...не бачила можливості захищатися... незабаром склала зброю...; незважаючи на намагання Любарта вирвати її з польських рук, ... залишилася під польським пануванням» [7, с. 138]. Оповідючи про боротьбу між можновладцями означених держав не лише за Галичину (польський король Казимир утвердився в ній у 1349 році), а й Белзько-Холмські землі, галицько-волинське порубіжжя (див.: [8, с. 100-116]; [7, с. 138-140], учений висновує: «після смерті Людовика (1382) польські вельможі обрали собі королевою його молодшу доньку Ядвігу і відокремились таким чином від Угорщини [...]; Галичина була знову приєднана до Польщі (у 1387 році)...» [7, с. 140].

М. Грушевський указує на несподіваний фінал польсько-литовського протиборства – унію «... Польщі і Литви під владою великогокнязя литовського, який зобов'язувався з одержанням польської корони приєднати всі литовські землі до Польщі...» [7, с. 141]. Учений зауважує на роль династичних зв'язків у середньовічну та ранньомодерну добу, коли міждержавні відносини мали

²С. Плохій зауважує на те, що «винятково негативна оцінка Грушевським ролі польського елемента в Україні різко контрастувала з багатомірним баченням ролі литовського чинника в українській історії» [15, с. 193]. Автор пояснює це тим, що Польща підбрала набутки сусідів в справі поневолення українських земель. До того ж, у «... політичних обставинах початку XX століття... литовці не становили загрози тогочасному українському рухові, натомість польська національна еліта в австрійській Галичині докладала чимало зусиль, аби зупинити розвиток українського національного проекту» [15, с. 194]. С. Плохій указує й на історіографічну традицію в розгляді Великого князівства Литовського як литовсько-руської держави (праці М. Максимовича, В. Антоновича, М. Владімірського-Буданова), котра була сприйнята та розвинута М. Грушевським.

вагомий особистісний підтекст. «Епохальним фактом» називає він «...шлюб в. кн. литовського з королевою польською Ядвігою. Потягнувши за собою унію в. кн. Литовського з Польщею, він став вихідною точкою для цілої довговікової течії в історичній еволюції східної Європи...» [8, с. 125]; розвиток литовської політичної системи і життя українства в її рамках поступово переміщується «... в іншу площину – приблизно ту ж, у якій опинилися українські землі, захоплені Польщею» [11, с. 285].

М. Грушевський убачає в Кревській унії 1385 року засіб розв'язання наріжних проблем у Короні і Князівстві. «Польська держава, – пояснює дослідник, – прийшла до повного розстрою [...]. Противність між Великопольщею й Малопольщею виступала з надзвичайною силою» [8, с. 125-126]. Малопольське панство було проти унії з Угорщиною, з одного боку, а з іншого – відкидало кандидатуру Земовита мазовецького – висуванця Великопольщі. «Королева була, але не було підпори, щоб з нею побороти ворожі напрями в середині держави й зайняти міцне становище за границею» [8, с. 126]. Хоча Ядвіга була заручена і навіть звінчана з Вільгельмом Австрійським, погляди малополян звертаються на Ягайла Литовського (див.: [7, с. 141]). Чому саме на нього? «Ягайло, – роз'яснює вчений, – їм був дуже наручний, як сусідній сильний володар, ще наручнійший, – як півцивілізований варвар (як собі уявляли Поляки), що високо цінитиме зроблену йому честь і дасть себе повести куди хоч...» [8, с. 127-128].

Що ж спонукало останнього до замирення й союзу з Короною? Передусім ослаблення Литви по смерті Ольгерда, чию волю про передачу великокнязівського столу Ягайлові не сприйняли інші потенційні спадкоємці (декотрі з них переходять до Москви). Смерть Кейстута Гедиміновича, задушеного за наказом Ягайла, налаштувала супроти князя «литовський етнографічний елемент», а за прихильність русичів треба було поборотися. Відтак «контраст двох елементів, на котрі опиралося в. кн. Литовське – литовського і руського зарисовував ся дуже грізно» [8, с. 127]. Сподівання на німецьких рицарів виявилися марними і вони підтримали Вітовта Кейстутівича (в його особі «... з'явила ся мара, що потім ціле жите не давала спокою Ягайлові» [8, с. 127]).

За цих обставин пропозиції з Кракова були дуже прихильно зустрінуті у Вільно. 15 серпня 1385 року в Крево Ягайло з братами Скиргайлом, Корибутом, Витовтом і Лугвеном, за себе й за відсутніх князів литовських підписали грамоту, що підтверджувала взяті зобов'язання й була першим актом унії [7, с. 141]. Згідно з нею Ягайло за надану корону зобов'язувався: «... вихреститись на латинство сам (ще перед шлюбом очевидно) і вихрестити по своїм шлюбі всіх своїх нехрещених братів, бояр і всіх людей в своїх землях» [8, с. 128]; «... звернути свої засоби на те, аби здобути утрачені землі Польщі й Литви; «... заплатити суму 200 тис. фльоренів...» (за розірваний шлюбний контракт Ядвіги з Вільгельмом); «... вернути свободу всім християнам, взятим у неволю (очевидно – Литвою), особливо з Польщі»; найсуттєвіше – «на вічні часи прилучити свої землі, литовські й руські до корони Польської» [8, с. 129]. Вчений припускає, що «в своїх приреченнях Ягайлові посли пішли дуже далеко, і коли Ягайло потвердив їх заяви [...], то се служить... доказом, як сильно вабила його польська корона» [8, с. 129].

М. Грушевський увиразнює квінтесенцію Кревського акту: «... з коронацією Ягайла... в князівство Литовське як державний організм... мало перестати існувати, бо всі його землі ставали складовими частинами, провінціями Польської держави» [8, с. 180] (див.: [7, с. 142]). Цей постулат історик характеризує як «... дуже далекосягний, не сповнений в цілості навіть Люблінською унією» [8, с. 180] і впевнений, що Ягайло не усвідомлював, «... яку дійсності роллю буде він мати в Польській державі з тою польською короною» [8, с. 131].

Малопольське панство поцінувало Кревську унію як перемогу, та насправді то був лише дипломатичний успіх. «Засудити на смерть політичний організм повний життя, яким було в. князівство Литовське в останній чвертині XIV в., – стверджує М. Грушевський, – ... було мало. Щоб виконати сей засуд, треба було сили...» [8, с. 137]. Вельми показовим стало зізнання польських послів на Люблінському сеймі 1569 року про наступні (після Крево) угоди: «досить мали тих шкір (пергаменів) і печаток, але все таки не мали унії» [8, с. 137]. Тобто, реалізація кревських домовленостей «... відкладається, провалікається на цілі століття...» [8, с. 138]³.

«Вихідною точкою» відтермінування інкорпорації була діяльність Вітовта, котрому, згідно з угодою від 4 серпня 1392 року, було обіцяне «великое княжение у Вильни» [8, с. 139]. Вчений гадає, що підставою замирення Вітовта з Ягайлом було повернення батьківських маєтностей (додано ще луцькі землі), а «про великокнязівське становище не було мови...» [8, с. 140]. Все ж Вітовт зумів із 1392 року стати повноцінним господарем у Литві; понад те, восени 1398 року

³В. Горобець зауважує, що хоча «... Кревська унія так і не була реалізована в повному обсязі, закладені в 1385 році ідеї не раз про себе наголошували в критичні для Польщі і Великого князівства моменти та навіть реалізовувались, щоправда не у вельми довготривалі, політичні проекти» [1, с. 47-48].

русько-литовське боярство й князі проголосили Вітовта своїм королем. «Тим уневажнляла ся Кревська унія, – висновує історик, – і... старшина в князівства Литовського вирікала ся, аби коли небудь... чула про підданство Польщі» [8, с. 142]. Професор перераховує обставини, котрі уможлилювали відновлення незалежності Литви: таємна угода Вітовта з німецькими рицарями ще навесні 1398 року («поміч, бодай прихильність Німців була забезпечена»); доброзичливий нейтралітет Москви (за князя Василя була віддана донька Вітовта). «Він стояв тоді на вершку своєї сили...» і коли б не поразка з Тохтамишем у битві над Ворсклою 12 серпня 1399 року, то «... самостійність в. кн. Литовського була-б довершена, й унія з Польщею була-б розірвана» [8, с. 143]. Ворсклянська катастрофа зумовила черговий компроміс короля з Вітовтом (18 січня 1401 року, Вільно): великокняжа влада «... в землях литовських і інших володіннях до його живота...» [8, с. 145], але великий князь литовський мусить змиритися зі зверхністю Ягайла і його спадкоємців на польському престолі [7, с. 143]. Суттєво, що по смерті Вітовта «... великокняжа влада і всі землі, з батьківщиною його вернуться назад до Ягайла чи його наступників і корони Польської» [8, с. 145]. На перший погляд «компроміс 1401 р. ... був з литовської сторони великою уступкою, а для польської дипломатії великим тріумфом. Але тільки... з формального боку, і то... інтерпретації польської» [8, с. 146]. Насправді ж виїмок, зроблений для Вітовта, означав переформатування Кревської унії, всупереч якій «... Литва ставала знову осібним політичним тілом» [8, с. 147].

Чергова поступка Корони Князівству – вислід Грюнвальдської битви 1410 року, в якій Вітовт відіграв головну роль (але не дав Польщі знищити Прусю, що часто була його союзником у боротьбі з Ягайлом). За образним висловлюванням ученого, «... овочі сеї війни зібрало саме в. кн. Литовське... і... зайняло супроти Польщі становище дуже сильне й самостійне» [8, с. 148-149]. Перша поступка – «відступлення Поділля Витовтові» [8, с. 149], друга – Городельський компроміс 1413 року. В тлумаченні М. Грушевського Городельський привілей не був простим підтвердженням Кревського акту, оскільки «... ніякій інкорпорації нелишається міста. В. кн. Литовське не тільки за життя Витовта, але й по ній зістається осібним політичним тілом [...]. По смерті Витовта... має дістати нового в. князя... за порозумінням з королем і польськими панами [...]. Пани в. кн. Литовського стають на становищі рівноправним з панами коронними і як репрезентанти двох держав мають полагоджувати важніші справи на своїх зїздах...» [8, с. 151]. Але такими правами наділялося лише католицьке панство, бо ж «... польське парвительство... йшло до того, аби... зробити з католицької литовської аристократії... привілеювану гвардію унії» [8, с. 152]. Кінцево «інкорпорація до Польщі була заступлена навітьне персональною унією, а тільки признанням зверхности польського короля» [8, с. 152].

Найяскравішим свідченням зміцнення Вітовта були успіхи його політики в українських землях, які «... стали простими провінціями в. кн. Литовського та Польської корони [8, с. 179], зрослий авторитет у західних державах і, нарешті, спроба коронації, «... що мала зазначити повну емансипацію в. кн. Литовського від Польщі...» [8, с. 153]. План не звершився («... старий Витовт, провожаючи Ягайла з Вільна, впав з коня й забив ся, та проболівши кілька день, умер 27/X 1430 р.»), але «... сей епізод цікавий з того боку, що кидає ясне світло на становище в. кн. Литовського супроти Польщі і на свідомість своєї державної самостійности у Витовта і у станів в. кн. Литовського» [8, с. 157].

М. Грушевський, змальовуючи державні змагання польські, литовські та руські протягом кінця XV – першої половини XVI століть, наголошує на неодноразових спробах Корони зреалізувати окреслений у Крево план – «... перетворення Польщі й Литви в одноцілну державу...» [8, с. 338]. Розмірковуючи над причинами, що спонукали уряд і шляхетські кола Польщі «... до усунення всяких бар'єрів, що стояли їм на шляху у землі Великого князівства Литовського, а особливо українські...», вчений наголошує на «...економічних умовах, створюваних розвитком балтійського експорту» [11, с. 292]. Попит на продукцію лісництва й збіжжя «... змушував шукати нові території для шляхетського господарства, для експлуатації ще не виснажених природних багатств... Північна Україна містила в собі величезну масу лісу, Південна – великі родючі простори...» [11, с. 292-293]. Тобто, прагнення посісти литовські уряди, вільні, потенційно багаті ґрунти князівства було «... сильним мотором, що гнав польську шляхту до інкорпорації Литви...» [8, с. 339]⁴.

⁴Мовлячи про настрої Польщі в унійному процесі, Н. Яковенко наголошує, що «... вона наполегливо добивалася унії, починаючи з кінця XIV ст. На середину XVI ст. реальною пружиною цього прагнення були не так великодержавні амбіції..., як розрахунок... на нові землі, придатні для сільськогосподарського виробництва». До того ж, «... невдачі... у Лівонській війні могли обернутися зміною співвідношення сил у Прибалтиці, а отже непередбаченими наслідками для балтійської торгівлі самої Польщі» [19, с. 80]; (див.: [21, с. 198]). В. Горобець

Натомість ставлення до ідеї унії станів Князівства було неоднозначним. По-перше, литовські магнати не відкидали її, «... але тільки... з задержанням політичної самостійності вел. князівства непорушно» [8, с. 338], що гарантувало їм статус «... фактичних правителів... держави...» [8, с. 339]; (див.: [7, с. 186]). По-друге, скасувавши удільність руських земель, литовські правителі втратили підтримку білоруських і українських магнатів. Останні «... цураючи ся зближення з Польщею, [...] шукали опертя в Московській державі, близькій їм релігією, історичними традиціями [...] й сильно розвиненим аристократичним устроєм... хоч і під деспотичною формою» [8, с. 338]. Відтак, конкуренція руської і литовської еліт за свій політичний, правовий, земельний статус підштовхувала литовське магнатство до союзу з Польщею (див.: [9, с. 107-108]).⁵ По-третє, до зближення з Польщею «... гнала литовських магнатів і державна потреба. Загрожене становище вел. князівства супроти Москви й Кримської орди, його слабосильність, так несподівано й страшно задокументована подіями кінця XV – перших років XVI в. ...» [8, с. 339]; (див.: [7, с. 186]). По-четверте, прибічником унійного процесу стає рядова шляхта, котра «... з розвитком литовського парламентаризму здобуває собі голос в політичних справах...» [8, с. 339]. Литовська шляхта сподівається в об'єднаній державі на ті ж станів права, що й польська, на «... полекшенне оборони в. князівства й дуже прикрих воєнних тягарів з нею сполучених» [8, с. 340]. М. Грушевський повсякчас указує на привабливість польського шляхетського ідеалу для литовського боярства-зем'янства «Ся одрізність, виключність шляхетського стану була новиною, котру приніс польський вплив на Україну. Стара Русь не знала її, тоді не було природжених прав і стани громадські не одгороджені були один од одного ...; те ж бачимо за часи Русько-Литовської держави...; не маючи ... виключних прав, усі стани однаково повинні були справляти одбутки громадські ...» [13, с. 137]. Тому Польща, пропагуючи шляхетські прерогативи зваблювала руських і литовських бояр-зем'ян перспективами унійної держави. «Ся робота польського уряду коло шляхти йшла довго й помалу, – роз'яснює вчений, – і виявилася виразно Люблінською унією: тут уряд проти інших станів мав за себе більшу частину того ж рядового зем'янства, що продало тут за чечевицю шляхетської користі свою народність...» [13, с. 137]. Суттєво, що фактично «... одночасно король і шляхта зверху і знизу починають тиснути на литовських магнатів, щоб вони не протидіяли більш тісному об'єднанню Литви і Польщі» [7, с. 186]. По-п'яте, виняткову роль у прийнятті остаточного рішення відіграла воля великого князя і короля. М. Грушевський зауважує на те, що Жигимонт Старий «... тісної сполуки в. князівства з Короною... не брав до серця» [8, с. 340] (можливо – з огляду на неминучі фінансові витрати на загальнодержавні потреби, ймовірно, що «... усьвячена віками дідичність його роду на вел. князівстві гарантувала його потомкам польську корону, не вважаючи на вільну елекцію в Польщі, бо польські стани не допустили б розлуки в. князівства від Польщі» [8, с. 340]). Спочатку і його син Жигимонт-Август був байдужим до польських домогань. Але в 60-х роках XVI століття – «... чи то під впливом трудних політичних обставин в. князівства, чи стративши надію на мужеське потомство й тому вже не цінячи особности... з династичного становища...» [8, с. 340] – стає рішучим поборником унії. Починаючи з 1562 року король повсякчас скликає сейми Польщі та Литви, закликає до спільного зібрання, тисне на литовське панство [7, с. 186]. Кінцево справа злуки «... переходить в... горячкове tempo..., поки не знаходить собі... розрублення, як заплутаний вузол, на славнім Люблінським соймі 1569 р.» [8, с. 340].⁶

закцентує на тому, що шляхта Корони «... віддавна марила доступом до казкових багатств українських земель...» [1, с. 49].

⁵Весь третій розділ IV-го тому «Історії України-Руси» присвячено змалюванню становища українських земель під зверхністю Литви та Польщі від середини XV – до початку XVI століть. У ньому йдеться й про спротив українсько-білоруської еліти великокнязівській політиці централізації, ліквідації удільності руських земель [8, с. 180-292]. Насамкінець учений висновує: «Галицьке боярство упустило з рук національну справу з Казимировим походом 1349 р. ... Руська аристократія вел. князівства зробила теж... уже з упадком Свиги, 1439 р. Такі факти як змова 1481 р. й повстання Глинського – були тільки безнадійними конвульзіями» [8, с. 291]; (див.: [9, с. 109-113], [11, с. 290]; [12, с. 317].)

⁶До внутрішньолитовських чинників унійного процесу Н. Яковенко зараховує «... принципів зміни в організації влади, здійснені політико-адміністративними реформами 1564-1566 рр. і закріплені ... Другим Литовським Статутом [...]. Політичні зміни не здійснилися самі собою: їм передувала двадцятилітня... боротьба «молодшої братії народу шляхетського» проти своїх ясновельможних патронів» [19, с. 79]. На думку авторки, український варіант шляхетських вольностей творився за польським взірцем, «... і зоря цього ідеалу принадно світила русько-литовській знаті, чию жорстку залежність від верховної влади польські сеймові красномовці називали «литовською неволею»» [23, с. 296]. Порівнюючи ставлення різних станів Литви до майбутньої унії, дослідниця підсумовує: «якщо вища аристократія Великого князівства Литовського опиралася унії, розуміючи, що та може стати актом політичного самогубства для литовсько-руської держави, то рядова шляхта виступала в ролі її гарячого прибічника, сподіваючись на остаточну демократизацію литовського державного ладу за польським зразком»

Джерела та література

1. Білоус, Н.О. (2010). Люблінська унія 1569 р.: історіографічні погляди та інтерпретації (до 440-річчя Люблінської унії). *Український історичний журнал*, 1, 65-83.
2. Горобець, В. (2009). Україна: Люблінська унія та народження нової вітчизни. К., Кріон, 224 с.
3. Гошко, Т. (2012). Роздуми довкола одного сюжету (представлення в шкільних підручниках Люблінської унії). *Україна модерна*, 19, 121-147.
4. Гошко, Т. (2015). Чужа доба своєї історії: інтерпретації литовсько-польської доби в українському історіописанні. *Історія і суспільствознавство в школах України: теорія і методика навчання*, 6, 25-37.
5. Грушевський, М. (2005). Виговський і Мазепа. *Грушевський М. С. Твори: у 50 т., Львів, Світ, Т. 2: Серія «Суспільно-політичні твори (1907-1914)»*, 386-396.
6. Грушевський, М. (2009). Занепад українського життя в XV і XVI в. *Грушевський М.С. Твори: у 50 т., Львів, Світ, Т. 9: Серія «Історичні студії та розвідки» (1917-1923)*, 209-214.
7. Грушевський, М. (2008). Ілюстрована історія України з додатками та доповненнями, Донецьк, ТОВ ВКФ «БАО», 736 с.
8. Грушевський, М. (1993). Історія України-Руси: В 11-т., 12 кн., Київ, Наукова думка, Т. 4: XIV-XVI віки – відносини політичні, 538 с.
9. Грушевський, М.С. (1991). Очерк истории украинского народа, К., Лыбидь, 400 с.
10. Грушевський, М. (2005). Похорони унії. *Грушевський М. С. Твори: У 50 т., Львів, Світ, Т. 2: Серія «Суспільно-політичні твори (1907-1914)»*, 141-150.
11. Грушевський, М. (2009). Україна. Історія. *Грушевський М.С. Твори: У 50 т., Львів, Світ, Т. 9: Серія «Історичні студії та розвідки (1917-1923)»*, 274-335.
12. Грушевський, М. (2007). Українська справа в її історичному розвитку. *Грушевський М. Твори: у 50 т., Львів, Світ, Т. 8: Серія «Історичні студії та розвідки (1906-1916)»*, 312-338.
13. Грушевський, М. (2008). Українська шляхта в XVI–XVII в. *Грушевський М. Твори: у 50 т., Львів, Світ, Т. 14: Серія «Рецензії та огляди (1888-1897)»*, 336-337.
14. Зашкільняк, Л. (2011). Образ Польщі та поляків у сучасній Україні. *Проблеми слов'янознавства*, 60, 68-80.
15. Плохій, С. (2011). Великий переділ. Незвичайна історія Михайла Грушевського. К., Критика, 600 с.
16. Русина, О.В. (1998). Україна під татарами і Литвою. К., Видавничий Дім «Альтернативи», 320 с.
17. Тельвак, В. (2014). Дилема «Росія-Захід» в історіографічній спадщині Михайла Грушевського. *Історіографічні дослідження в Україні*, 24, 184-195.
18. Шевченко, Н.В. (2008). «Ягеллонська спадщина» у світлі сучасних історичних студій. *Історичний архів. Наукові студії*, Миколаїв, ЧДУ ім. Петра Могили, 1, 28-39.
19. Яковенко, Н. (1993). Здобутки і втрати Люблінської унії. *Київська старовина*, 3, 77-85.
20. Яковенко, Н. (2008). Кого та як інше Михайло Грушевський в «Історії України-Руси». *Образ Іншого в сусідніх історіях: міфи, стереотипи, наукові інтерпретації*, матеріали міжнародної

[19, с. 79]; (див.: [21, с. 197]). До зовнішніх чинників Люблінської унії Н. Яковенко відносить «відчуття загрози з боку «московського тирана»... [що] особливо загострилося коли вибухнула чергова війна з Московією – Ливонська...» [21, с. 196] і нездатність великокнязівського уряду захистити свої українські землі від татарських уторгнень [21, с. 197]; (див.: [19, с. 78-79]).

О. Русина в огляді чинників Люблінської унії погоджується з висновками М. Грушевського. Зазначає, що «суб'єктивним чинником, котрий актуалізував справу укладення унії, була відсутність нащадків у Сигізмунда-Августа, що в перспективі зі смертю останнього Ягеллона, тягла за собою розрив польсько-литовської династичної унії» [16, с. 198].

В. Горобець, мовлячи про литовські чинники унійних змагань, указує на ваенну загрозу з боку Москви, прагнення литовського лицарства «...будь-що поєднатись з польською шляхтою аби не впасти жертвою кривавої розправи Івана Грозного, поголоски про тиранію якого ширилися цілою Європою» [1, с. 49]. Історик теж зацентровує на такому суб'єктивному чинникові унійних процесів, як бездітність Зигмунта II Августа, бо його смерть об'єктивно тягла за собою розрив династичної унії [1, с. 48]. Наголошує, що «принциповими противниками об'єднання держав і поширення на Литву результатів езекуційної діяльності польської шляхти були литовські магнати, котрим вдалось зосередити у своїх руках фактичну владу, підпорядкувавши своїй волі дрібне і середнє лицарство» [1, с. 49]; підкреслює, що саме литовські магнати, очолювані Радзивілами (двоюродними братами Миколаєм Чорним і Миколаєм Рудим) «...протистояли унійним намірам короля, польській шляхті і їхніх литовських однодумців та упродовж тривалого часу... затримували скликання спільного з представниками Корони сейму» [1, с. 50].

наукової конференції, Київ, 15-16 грудня 2005 року, НАН України, Інститут історії України, 89-103.

21. Яковенко, Н. (2006). Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України, 3-тє вид., перероблене та розширене, К., Критика, 584 с.
22. Яковенко, Н. (2002). Паралельний світ. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI-XVII ст., К., Критика, 416 с.
23. Яковенко, Н. (2008). Українська шляхта з кінця XIV – до середини XVII століття. Волинь і Центральна Україна, вид. друге, переглянуте і виправлене, К., Критика, 472 с.
24. Ярмошик, І.І. (2016). Люблінська унія 1569 р. та Гадяцька угода 1658 р. як втрачений шанс українського державотворення. *Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ*, 2, 268-275.
25. Ярмошик, І. (2015). Релігійне питання в документах по творенню Речі Посполитої (XIV-XVI). *Історія та сучасність православ'я на Волині*, матеріали VI науково-практичної конференції, Луцьк, 12 листопада 2015 року, 175-180.

References

1. Bilous, N.O. (2010). Lyublinska uniya 1569 r.: Istoriografichni poglyadi ta interpretatsiyi (do 440-richchya Lyublinskoyi uniyi). *Ukrayinskiy istorichniy zhurnal*, 1, 65-83. [In Ukrainian].
2. Gorobets, V. (2009). *Ukrayina: Lyublinska uniya ta narodzhennya novoyi vitchizni*, Kyiv, Krion. [In Ukrainian].
3. Goshko, T. (2012). Rozdumi dovkola odnogo syuzhetu (predstavleniya v shkilnih pidruchnikah Lyublinskoyi uniyi). *Ukrayina moderna*, 19, 121-147. [In Ukrainian].
4. Goshko, T. (2015). Chuzha doba svoeyi istoriyi: Interpretatsiyi litovsko-polskoyi dobi v ukrayinskomu istoriopisanni. *Istoriya i suspilstvoznavstvo v shkolah Ukrayini: teoriya i metodika navchannya*, 6, 25-37. [In Ukrainian].
5. Grushevskiy, M. (2005). Vigovskiy i Mazepa. *Grushevskiy, M.S. Tвори (u 50 t.)*, Lviv, Svit, T. 2, 386-396. [In Ukrainian].
6. Grushevskiy, M. (2009). Zaneпад ukrayinskogo zhittya v XV i XVI v. *Grushevskiy, M.S. Tвори (u 50 t.)*, Lviv, Svit, T. 9, 209-214. [In Ukrainian].
7. Grushevskiy, M. (2008). Ilyustrovana istoriya Ukrayini z dodatkami ta dopovnenniyami, Donetsk, TOV VKF «BAO». [In Ukrainian].
8. Grushevskiy, M. (1993). *Istoriya Ukrayini-Rusi (V 11-t., 12 kn.)*, Kyiv, Naukova dumka, T. 4. [In Ukrainian].
9. Grushevskiy, M.S. (1991). *Ocherk istorii ukrainskogo naroda*, Kyiv, Lybid. [In Russian].
10. Grushevskiy, M. (2005). Pohoroni uniyi. *Grushevskiy, M.S. Tтвори (U 50 t.)*, Lviv, Svit, T.2, 141-150. [In Ukrainian].
11. Grushevskiy, M. (2009). *Ukrayina. Istoriya. Grushevskiy, M.S. Tтвори (U 50 t.)*, Lviv, Svit, T.9, 274-335. [In Ukrainian].
12. Grushevskiy, M. (2007). *Ukrayinska sprava v yiyi istorichnomu rozvitku. Grushevskiy, M. Tтвори (u 50 t.)*, Lviv, Svit, T. 8, 312-338. [In Ukrainian].
13. Grushevskiy, M. (2008). *Ukrayinska shlyaheta v XVI-XVII v. Grushevskiy, M. Tтвори (u 50 t.)*, Lviv, Svit, T.14, 336-337. [In Ukrainian].
14. Zashkilnyak, L. (2011). *Obraz Polschi ta polyakiv u suchasniy Ukrayini. Problemi slov'yanoznavstva*, 60, 68-80. [In Ukrainian].
15. Plohiy, S. (2011). *Velikiy peredil. Nezvichayna istoriya Mihayla Grushevskogo*, Kyiv, Kritika. [In Ukrainian].
16. Rusina, O.V. (1998). *Ukrayina pid tatarami i Litvoyu*, Kyiv, Vidavnichiy Dim «Alternativi». [In Ukrainian].
17. Telvak, V. (2014). *Dilema «Rosiya-Zahid» v istoriografichniy spadschini Mihayla Grushevskogo. Istoriografichni doslidzhennya v Ukrayini*, 24, 184-195. [In Ukrainian].
18. Shevchenko, N.V. (2008). «Yagellonska spadschina» u svitli suchasniy istorichniy studiy. *Istorichniy arhiv. Naukovi studiyi*, Mikolayiv, ChDU im. Petra Mogili, 1, 28-39. [In Ukrainian].
19. Yakovenko, N. (1993). *Zdobutki i vtrati Lyublinskoyi uniyi. Kiyivska starovina*, 3, 77-85. [In Ukrainian].
20. Yakovenko, N. (2008). *Kogo ta yak inshue Mihaylo Grushevskiy v «Istoriyi Ukrayini-Rusi». Obraz inshogo v susidniy istoriyah: mifi, stereotipi, naukovi interpretatsiyi. Materiali mizhnarodnoyi naukovoyi konferentsiyi*, Kiyiv, NAN Ukrayini, Institut istoriyi Ukrayini, 89-103. [In Ukrainian].

21. Yakovenko, N. (2006). Naris istoriyi serednovichnoyi ta rannomodernoyi Ukrayini, Kyiv, Kritika. [In Ukrainian].
22. Yakovenko, N. (2002). Paralelniy svit. Doslidzhennya z istoriyi uyavlen ta idey v Ukrayini XVI-XVII st., Kyiv, Kritika. [In Ukrainian].
23. Yakovenko, N. (2008). Ukrayinska shlyah ta kintsya XIV – do seredini XVII stolittya. Volin i tsentralna Ukrayina, Kyiv, Kritika. [In Ukrainian].
24. Yarmoshik, I.I. (2016). Lyublinska uniya 1569 r. ta Gadyatska uгода 1658 r. yak vtracheniy shans ukrayinskogo derzhavotvorennya. *Psihologo-pedagogichni osnovi gumanizatsiyi navchalno-vihovnogo protsesu v shkoli ta VNZ*, 2, 268-275. [In Ukrainian].
25. Yarmoshik, I. (2015). Religiyne pitannya v dokumentah po tvorennyu Rechi Pospolitoyi (XIV-XVI). *Istoriya ta suchasnist pravoslav'ya na Volini*, Materiali VI naukovopraktychnoyi konferentsiyi, Lutsk, 175-180. [In Ukrainian].

Diptan Irina

THE UNION OF LUBLIN 1569: VISION OF MIKHAILO HRUSHEVSKY

The article is based on a review of Hrushevsky relevant works. It is shown his views on key issues such as: Polish and Lithuanian Union process during 80s of the XIV till 60s of the XVII century, the reasons for the conclusion of the Union of Lublin, its essence and the consequences of the Sejm resolutions for Ukraine. It is given the interpretation of the value judgments of Hrushevsky in the publications of a number of modern Ukrainian researchers, as well as own considerations on the indicated problems in comparison with the conclusions of Hrushevsky.

A meticulous analysis of Mikhailo Hrushevsky works points to a number of conclusions.

Firstly, the scientist emphasizes the consistency and inevitability of Polish geopolitics: the accession to the Polish Crown of Volyn, Podlachia, Bratslav and Kyiv region was Polish conquering of Ukrainian lands which have started two centuries before. The invaded lands became «Polish» very quickly.

Secondly, comparing the history of subjugation and subsequently the status of Ukraine under Poland and Lithuania, the researcher emphasizes the peaceful, colonial and economic, defensive and political nature of the annexation of Russian lands by Hedimin and his descendants.

Thirdly, the scientist sees that the Union of Krewo in 1385 is a mean of solving internal problems for both the Polish Crown and the Grand Duchy of Lithuania (the main factor of understanding is the need to confront the German knights); It is also emphasized the role of dynastic relations). According to the Union of Krewo, historian points out that Lithuania would have become a part of Poland. In fact, incorporation was delayed and sovereignty was preserved.

Fourthly, Mikhailo Hrushevsky points to a whole set of reasons that caused the Union of Lublin in 1569. It is important that the researcher singles out Polish, Lithuanian and Russian factors of the Union process. Polish authority wanted to obtain the rich Ukrainian lands of Lithuania, in the face of increased demand for timber and grain. The aim was also to place in its Government. Instead, the attitude of the various sections of the Grand Duchy of Lithuania was ambivalent. The Lithuanian magnates perceived this situation with reservations - only under the guarantee of independence. Moreover, by abolishing the share of Russian lands, they lost the support of the local elite. Therefore, agreement with Poland over the expansion of Muscovy, which exhausted and threatened the territorial integrity of the Grand Duchy of Lithuania was seen as salvation.

The Rus factor was passive and moderate. Areal weakness of Ukrainian lords, their opposition to the Lithuanian power transformed into an agreement with the Polish Government. They were limited requirements of requests for concessions in the spiritual and cultural sphere.

Fifthly, the historian always emphasizes the decisiveness of corporate interests in the creation of Lublin acts and secondary ethnic circumstances. Criticizing the Rus lords for their compassion, the initiative at the Sejm of 1569, the scientist notes that the new Ukrainian Cossacks and Szlachta elite succeeded in the state manifestation (It is about The Treaty of Hadiach in 1658).

Sixthly, Mikhailo Hrushevsky identifies both positive and negative consequences of the Lublin Union for Ukraine. The negative results are as follows: the inclusion of the main territory of Ukrainian lands in Poland, failure of the Polish-Lithuanian Commonwealth to confront the Crimean Khanate and Turkey; colonization of the newly acquired lands of the Dnieper by Szlachta which caused the folwark and serfdom system, the enslavement of a previously «similar» peasant. Eventually Rus magnates got used to Polish Government and Ukrainians lost their elite. This indicates that concessions in the spiritual and cultural sphere, in administrative and judicial institutions were transient. Mikhailo Hrushevsky, denying the high

level of the Polish culture, acknowledges that this culture seduced the Ruthenia nobility. That's why they lost their Ukrainianity.

Mikhailo Hrushevsky also notes to the positive results of the Union of Lublin for the development of Ukrainians. First of all, it is ethno-territorial unity (except Bukovina and Carpathian part) under the Polish Crown, which became the basis for a comprehensive colonization process and social, economic and cultural revival of the Dnieper. Warsaw's inability to defend its Eastern territory from Turkish and Tatar invasions forced Ukrainians to become self-defendant part. These events affirmed the Cossacks. The imperial policy of the Polish-Lithuanian Commonwealth involved all sections of Ukrainian society to the revolutionary movement. The Cossacks became a nationwide force. The struggle between Poland and Russia totally killed Polish power politically.

Key words: Mikhailo Hrushevsky, the Union of Lublin in 1569, the Grand Duchy of Lithuania, the Polish Crown, the Polish-Lithuanian Commonwealth, Ukraine-Rus.